

Sygn. akt II CSK 405/10

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 11 marca 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Hubert Wrzeszcz

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z powództwa Stanisława G.

przeciwko Renacie S. – G.

o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 11 marca 2011 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 8 kwietnia 2010 r.,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od powoda na rzecz
pozwannej kwotę 1800 zł (jeden tysiąc osiemset) tytułem zwrotu
kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym.**

Uzasadnienie

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy oddalił apelację powoda Stanisława G. od wyroku Sądu Rejonowego w S. z dnia 17 września 2009 r., sygn. Akt [...], oddalającego jego powództwo skierowane przeciwko pozwanej Renacie S. – G. o usunięcie niezgodności stanu prawnego ujawnionego w księdze wieczystej nr [...], prowadzonej w Sądzie Rejonowym w S. dla nieruchomości położonej w S. przy ul. S. 7, z rzeczywistym jej stanem prawnym przez dokonanie w dziale II tej księgi wpisu prawa własności w zakresie 1/2 udziału Stanisława G. i Renaty S.-G. na zasadach wspólności majątkowej małżeńskiej, oraz wpisu w zakresie 1/2 udziału Renaty S. – G., w miejsce dotychczasowego wpisu Renaty S.

Za podstawę rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy przyjął następujące ustalenia i rozważania prawne.

W dniu 21 kwietnia 1976 r. zmarła matka pozwanej M. S. Strony są małżeństwem od dnia 12 lutego 1977 r. Postanowieniem z dnia 13 czerwca 1978 r. Sąd Rejonowy w S. stwierdził, że spadek po M. S., nabyły jej dzieci - pozwana i Ryszard S. - każde w 1/2 części. W toku postępowania o dział spadku, prowadzonego przez Sąd Rejonowy w S., jego uczestnicy - pozwana i Ryszard S. - zawarli w dniu 9 października 1978 r. ugodę, mocą której własność nieruchomości położonej w S. przy ul. S. 7, obejmująca cały spadek po M. S., przyznana została pozwanej, która zobowiązała się do zapłaty Ryszardowi S. kwoty 188188 zł tytułem spłaty. Dla nieruchomości tej prowadzona jest w Sądzie Rejonowym w S. księga wieczysta nr S1[...], w której pozwana ujawniona jest jako właściciel.

Sąd Okręgowy uznał za trafne stanowisko Sądu Rejonowego, że powództwo oparte na art. 10 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tj. Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.) nie zasługiwało na uwzględnienie, ponieważ stosownie do art. 33 pkt 2 k.r.o., w brzmieniu obowiązującym w czasie zakończenia postępowania o dział spadku, a zatem przed wejściem w życie ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1691) - opisana nieruchomość, jako nabyta przez dziedziczenie, weszła w skład majątku odrębnego pozwanej. Sąd ten zgodził się z poglądem wyrażonym w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2001 r., III CZP 52/01 (OSNC 2002, nr 6, poz. 72), przyjmującym,

że przedmiotami majątkowymi nabytymi przez dziedziczenie, w rozumieniu art. 33 pkt 2 k.r.o., są prawa nabyte w drodze działu spadku, niezależnie od tego, czy spadkobierca nabył je w granicach jego udziału spadkowego, czy ponad ten udział. Za taką wykładnią, uznaną za trafną, przemawia to, że z chwilą otwarcia spadku spadkobierca nie nabywa „przedmiotów majątkowych”, a jedynie udział w spadku, natomiast prawo do „przedmiotów majątkowych” nabywa dopiero w drodze działu spadku, który jest integralną częścią „dziedziczenia”. Powołany przepis nie stanowi o przedmiotach, których wartość nie przekracza udziału w spadku. Przedmioty uzyskane przez małżonka w wyniku działu spadku, dokonanego w czasie trwania wspólności ustawowej, należą do jego majątku odrębnego bez względu na obciążenie go spłatą lub dopłatą, o ile spadkodawca inaczej nie postanowił. Za przekonujący uznał również Sąd Okręgowy, przedstawiany w doktrynie pogląd, zgodnie z którym to, co małżonek nabywa ze spadku, nawet spłacając współspadkobierców, jest traktowane przez polski system prawny jako nabyte bezpośrednio od spadkodawcy (następstwo pod tytułem ogólnym), a nie od pozostałych współspadkobierców. Nie został również przewidziany udział drugiego małżonka w postępowaniu o dział spadku. Małżonkowi spadkobiercy, w razie spłacenia pozostałych współspadkobierców ze środków pochodzących z majątku wspólnego, może przysługiwać roszczenie o zwrot nakładów dokonanych z majątku wspólnego na majątek odrębny małżonka będącego spadkobiercą, na podstawie art. 45 § 1 k.r.o.

Powód oparł skargę kasacyjną na podstawie przewidzianej art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., wskazał na naruszenie art. 33 pkt 2 w zw. z art. 32 § 1 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym w dniu 9 października 1978 r. przez błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że opisana nieruchomości stanowi majątek odrębny pozwanej, nabyty przez nią w drodze dziedziczenia, a w konsekwencji nie wchodzi on w skład majątku wspólnego stron. Za miarodajny uznać należało pogląd wyrażony w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 18 września 1989 r., III CZP 80/89, (OSP 1990, nr 10, poz. 357), zgodnie z którym udziały nabyte od współspadkobierców w postępowaniu o dział spadku przez jednego z małżonków, w czasie trwania wspólności ustawowej, ze wspólnie osiągniętych dochodów, wchodzi do dorobku małżonków. Z istoty dziedziczenia wynika,

że spadkobierca uzyskuje przysporzenie majątkowe nieodpłatnie, a z punktu widzenia przynależności przedmiotu do majątku wspólnego nie ma znaczenia to, czy uczestnikiem postępowania o dział spadku jest także małżonek współspadkobiercy. Skarżący wniósł o uchylenie wyroków Sądów obu instancji i orzeczenie co do istoty sprawy przez dokonanie w dziale II wymienionej księgi wieczystej wpisu prawa własności w zakresie 1/2 udziału na rzecz powoda i pozwanej na zasadach wspólności majątkowej małżeńskiej oraz w zakresie 1/2 udziału na rzecz pozwanej. Wniósł także o zasądzenie na jego rzecz od pozwanej kosztów procesu za obie instancje oraz kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

W odpowiedzi na skargę pozwana wniosła o jej oddalenie oraz zasądzenie od skarżącego na jej rzecz kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wspólność majątkowa obejmująca dorobek małżonków powstaje, stosowanie do art. 31 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym do dnia 19 stycznia 2005 r. (treść przepisów tego Kodeksu, ze wskazanego okresu ma zastosowanie w rozpoznawanej sprawie), z dniem zawarcia małżeństwa oraz określa rodzaj i treść praw majątkowych małżonków do majątku - ich dorobku, który jest nią objęty. Dorobkiem małżonków, zgodnie z art. 32 § 1 k.r.o. są przedmioty nabyte w czasie trwania małżeństwa przez oboje małżonków lub przez jednego z nich. W przepisie art. 33 k.r.o. wyczerpująco wymienione zostały przedmioty, które stanowią majątek odrębny małżonka, wyłączające zasadę z art. 32 § 1 k.r.o., a punkt drugi tego przepisu traktuje o nabyciu przedmiotów przez dziedziczenie, zapis i darowiznę, chyba że spadkodawca lub darczyńca inaczej postanowił. Istota problemu i różnica stanowisk stron w rozpoznawanej sprawie związana jest z wykładnią wyodrębnienia tej masy majątkowej, która nie jest objęta wspólnością majątkową, a dotyczy przedmiotów nabytych przez dziedziczenie. Tak w orzecznictwie Sądu Najwyższego, jak i w doktrynie prezentowane są przeciwstawne stanowiska. Według jednego z nich - prawa nabyte przez dziedziczenie nie mogą przekraczać udziału w spadku. Druga grupa poglądów przyjmuje, że „nabyte przez dziedziczenie” są wszystkie przedmioty (prawa) majątkowe, które należały

do spadkodawcy, nawet jeśli przekraczały udział spadkobiercy i został on zobowiązany do dokonania dopłat lub spłat na rzecz pozostałych spadkobierców. Pierwsze wyrażone zostało w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 18 września 1989 r., III CZP 80/89, OSP 1990/10/357, w której przyjęto, że udziały nabyte od spadkobierców w postępowaniu o dział spadku przez jednego z małżonków ze wspólnie osiągniętych dochodów, w czasie trwania wspólności ustawowej, wchodzi do dorobku małżonków. Zapatrywanie to oparte zostało na zasadzie przewidzianej w art. 32 § 1 k.r.o., skoro do nabycia dochodzi, przez dokonanie spłaty lub dopłaty z majątku wspólnego na majątek przekraczający udział w spadku jednego z małżonków. Podkreślono odpłatny charakter tego nabycia od współspadkobierców, a nie od spadkodawcy i uszczuplenie substancji dorobku na pokrycie spłaty lub dopłaty. Z kolei w uchwale z dnia 28 września 2001 r., III CZP 52/01, OSNC 2002/6/72 Sąd Najwyższy uznał, że przedmioty uzyskane przez małżonka w wyniku działu spadku, dokonanego w czasie trwania wspólności ustawowej, należą do jego majątku odrębnego, bez względu na obciążenie małżonka dopłatą lub spłatą, chyba że spadkodawca inaczej postanowił. Stanowisko to przyjmuje, że wszystko co małżonek nabywa ze spadku, nawet spłacając współspadkobierców, traktować należy jako nabyte bezpośrednio od spadkodawcy. W razie przeznaczenia na spłatę środków pochodzących z majątku wspólnego interes drugiego małżonka nie dozna uszczerbku, ponieważ środki te traktować należy jako nakłady z majątku wspólnego na majątek odrębny, a zwrotu ich może on dochodzić na podstawie art. 45 § 1 k.r.o. Podkreślił również Sąd Najwyższy, że za tym stanowiskiem przemawia także potrzeba stworzenia jasnego stanu prawnego, wywołanego następstwem prawnym.

Również w doktrynie, w ramach wyjaśniania znaczenia zawartego w art. 33 pkt 2 k.r.o. pojęcia „przedmioty majątkowe nabyte przez dziedziczenie”, doszło do różnicy stanowisk. Zgodnie z jednym z nich - jedynie przy działu spadku bez dopłat i spłat można przyjmować identyczność w sensie ekonomicznym udziału w spadku i otrzymanych, w wyniku działu spadku, przedmiotów majątkowych. Do nabycia określonego w powołanym przepisie dochodzi jedynie wówczas, gdy następuje ono nieodpłatnie, za czym przemawia połączenie w jednym przepisie dziedziczenia, zapisu i darowizny, a konieczność dokonania spłaty uznawana jest

za nabycie odpłatne. Do majątku odrębnego małżonka będącego spadkobiercą wchodziły przedmioty nabyte ponad udział jedynie w razie dokonania spłaty ze środków pochodzących z jego majątku odrębnego, natomiast spłata stanowić będzie zawsze majątek odrębny spłaconego współspadkobiercy. Założenie, że mimo dokonania spłaty ze środków z majątku wspólnego przedmiot, w zakresie przewyższającym udział, wchodziłby do majątku odrębnego i spłata stanowiłaby majątek odrębny spłaconego współspadkobiercy, prowadzi do tego, że do majątków spadkobierców wchodziłby majątek wartościowo przewyższający spadek. Podnoszono również ewentualność nadmiernego uszczuplenia spłatą lub dopłatą majątku wspólnego. Na rzecz przeciwnego poglądu przytoczono argumenty, że ustawodawca nie wprowadził różnicy pojęciowej pomiędzy spadkiem, czy udziałem w nim, a przedmiotami uzyskanymi w wyniku działu spadku. Wszystko co nabywa małżonek będący spadkobiercą, spłacając innych współspadkobierców jest traktowane jako nabyte bezpośrednio od spadkodawcy, a nie od pozostałych spadkobierców, co najpełniej uwzględnia wolę spadkodawcy. Ponadto podkreślano, że żadnego z tych obu poglądów nie można uznać za bezdyskusyjny.

W rozpoznawanej sprawie Sąd Okręgowy, dokonując wykładni art. 32 § 1 i art. 33 pkt 2 k.r.o., podzielił stanowisko wypowiedziane w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2001 r., z którym zgadza się również Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną. Przedstawione rozbieżności zapatrywań skłaniają do opowiedzenia się za stanowiskiem, które miarodajny sposób określa ideę traktowania jako majątku odrębnego przedmiotów nabytych przez małżonka w drodze dziedziczenia (art. 33 pkt 2 k.r.o.). Stanowisko to uwzględnia interesy obojga małżonków, prowadzi do prostego i jednoznacznego ustalenia stosunków własnościowych, powstałych w wyniku działu spadku, jak też od szeregu lat wpływa na kształt orzecznictwa w sporach tego rodzaju, jak rozpoznawana sprawa. Zarzuty skargi kasacyjnej nie zawierają argumentów, które mogłyby skutecznie zdyskredytować słuszność poglądu, będącego podstawą wymienionej uchwały. Nie ma racji skarżący, że wypowiedź objęta tą uchwałą nie mogła być zastosowana dla oceny zgłoszonego powództwa, ponieważ podjęta została w sprawie dotyczącej dopłaty dokonanej ze środków pochodzących

z majątku wspólnego na wyrównanie udziału współspadkobiercy, nie zaś spłaty. Treść podjętej uchwały wprost odnosi się zarówno do sytuacji związanych z dopłatą, jak i spłatą, ponieważ wykładnia przepisów art. 32 § 1 i art. 33 pkt 2 k.r.o. powinna być przeprowadzona w odniesieniu do całości zagadnień łączących się z zakresem odrębności majątku małżonka, obejmującego przedmioty majątkowe nabyte przez dziedziczenie. Nie znajduje uzasadnienia i nie wskazuje na nie skarżący, wprowadzanie rozróżnienia w ramach tej wykładni pomiędzy obowiązkiem dokonania dopłaty czy spłaty, skoro chodzi o kwestię odpłatności, nie zaś jej rozmiaru.

Użyte w art. 33 pkt 2 k.r.o. sformułowanie „przedmioty majątkowe nabyte przez dziedziczenie” interpretować należy przy uwzględnieniu reguł wynikających ze spadkobrania. W chwili otwarcia spadku spadkobiercy nabywają współuprawnienie, wyznaczone udziałem, do całego majątku spadkowego, do którego odpowiednio stosuje się przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych (art. 1035 k.c.). Rozdzielenie składników tego majątku następuje w drodze działu spadku, prowadzonego przy odpowiednim stosowaniu przepisów o zniesieniu współwłasności (art. 1035 k.c. i art. 688 k.p.c.). Ugruntowany został w orzecznictwie pogląd, że dział spadku ma konstytutywny charakter (art. 624 w związku z art. 688 k.p.c.) w zakresie obejmującym przekształcenie współwłasności majątku spadkowego we własność jego składników, przydzielonych poszczególnym spadkobiercom lub przyznanych jednemu z nich. Nie przekonuje natomiast taki punkt widzenia, który przyjmuje, że do spełnienia istoty działu spadku dochodzi jedynie w razie przekształcenia udziału spadkowego w odpowiednie prawo majątkowe do części przedmiotów objętych spadkiem, odpowiadającej temu udziałowi. Nie realizuje jej nabycie przedmiotu ponad udział z obowiązkiem wniesienia spłaty, czy też podział w naturze w sposób nieodpowiadający udziałowi, z wyrównaniem w postaci dopłat. Do dokonania działu spadku przez przyznanie spadkobiercom przedmiotów majątkowych zgodnie z udziałem dochodzi bardzo rzadko i nie ma podstaw do przyjęcia, że konieczność wartościowego uzupełnienia udziału współspadkobiercy lub dokonania spłaty w przypadku bezcelowości, a niejednokrotnie i niemożliwości dokonania fizycznego podziału przedmiotu będącego składnikiem - niejednokrotnie jedynym - majątku

spadkowego, nie odpowiada istocie działu spadku. Nie ma podstaw do uznania, że podział majątku spadkowego z uwzględnieniem dopłaty, czy spłaty jest sprzeczny z wolą spadkodawcy, a nabycie przedmiotu spadkowego, przekraczającego udział, jest nabyciem od współspadkobiercy, a nie od spadkodawcy, jeśli spadkobranie nie dotyczy przedmiotów konkretnie przeznaczonych dla wskazanego spadkobiercy. Należy zatem przychylić się do przyjmowanego poglądu, że przyznane spadkobiercy w wyniku działu spadku składniki majątku spadkowego nabywa on bezpośrednio od spadkodawcy, przez dziedziczenie, tak jak i współspadkobierca dopłatę lub spłatę. Nie dochodzi również do przekroczenia wartości majątku spadkowego, skoro nabycie ponad udział wymaga świadczenia, a środki przeznaczone na spełnienie go mogą pochodzić z różnych źródeł, co jednak nie ma wpływu na nabycie własności przedmiotów. Z uwagi na ogólne sformułowanie dotyczące tego elementu majątku odrębnego - „przedmioty majątkowe nabyte przez dziedziczenie” - powinno być ono szeroko interpretowane, jako wszystko, co przypada małżonkowi będącemu spadkobiercą w ramach spadkobrania. Przepis art. 33 pkt 2 k.r.o. nie zawiera zastrzeżenia, że chodzi jedynie o przedmioty, które wartością odpowiadają udziałowi, zwłaszcza że odnosi się również do sumy należnej w ramach roszczenia o zachowek, będącej swoistym ekwiwalentem udziału w spadku. Nie ma podstaw do wniosku, że założeniem tego uregulowania było objęcie przypadków bezpłatnego przysporzenia, skoro z nabyciem spadku może wiązać się konieczność uregulowania ciążącego na nim długu, niezależnie od dopłat, czy spłat. Powszechnie przyjmuje się, że nie został przewidziany udział w postępowaniu o dział spadku małżonka spadkodawcy ani pozyskiwanie od niego oświadczenia w przedmiocie sposobu działu, czy zgody na nabywanie przedmiotów spadkowych lub zobowiązanie się przez małżonka będącego spadkodawcą do dokonywania dopłat lub spłat, a zatem nie jest on traktowany jako zainteresowany w rozumieniu art. 510 k.p.c. Nawet w przypadku założenia, że mógłby brać udział w tym postępowaniu jego sytuacja nie uległaby zmianie, jak też postanowienie, jako nabywającego przedmioty spadkowe, wymienić powinno jedynie spadkobierców. Wskazuje to na osobisty charakter nabywania przez spadkobierców przedmiotów przez dziedziczenie. Wyrażenie mimo to zgody na

pokrycie dopłaty lub spłaty środkami pochodzącymi z majątku wspólnego nie prowadzi do zmiany skutków działu spadku w zakresie stosunków własnościowych.

Zarzut skarżącego, że nabycie przez pozwaną całego spadku nie było objęte wolą spadkodawczyni oparty jest na błędnym założeniu, ponieważ nie uwzględnia spłaty przyznanej Ryszardowi S., traktowanej jako sumy nabytej przez dziedziczenie. W sytuacji dziedziczenia ustawowego przyjąć można, że wolą spadkodawcy było, żeby każdy ze spadkobierców otrzymał, stosowną do jego udziału, wartość pozostawionego spadku, natomiast wybór tego, czy będzie ona miała postać fizycznie wydzielonej części nieruchomości, czy też odpowiadającej jej wartości kwoty pieniężnej, pozostawiony został spadkobiercom. Zgodne ustalenie przez nich, że nieruchomość przypadnie pozwanej, a współspadkobiercy kwotowo określona wartość udziału, nie może być utożsamiane ze sprzedażą udziału w spadku na rzecz pozwanej, skoro obejmuje jeden ze sposobów wyjścia ze wspólności masy spadkowej (art. 687 k.p.c.). Nietrafnie podnosi również skarżący, że nabycie przedmiotu przez dziedziczenie ponad udział z obowiązkiem spłaty jest nabyciem o jakim mowa w art. 32 § 1 k.r.o., ponieważ nie zostało przewidziane powołanymi przepisami domniemanie prawne przynależności składników majątku małżonków do majątku wspólnego, na co wskazuje także wywód zawarty w motywach uchwały z dnia 28 września 2001 r., a przecież chodzi o wyjątek od zasady objętej tym przepisem. Nabycie opisanej nieruchomości ocenione być powinno w oparciu o przesłanki art. 33 pkt 2 k.r.o. Doszło do niego w ramach dziedziczenia i zgodnego działu spadku, którego skutkiem było przyznanie pozwanej własności nieruchomości. Jeśli doszło do przeznaczenia na spłatę środków z majątku wspólnego, ich rozliczenie powinno nastąpić, jako nakładów z majątku wspólnego na majątek odrębny małżonka będącego spadkobiercą, w oparciu o art. 45 § 1 k.r.o.

Z powyższych względów pozbawiona uzasadnionych podstaw skarga kasacyjna podlegała oddaleniu w oparciu o art. 398¹⁴ k.p.c. Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego oparte zostało na zasadzie odpowiedzialności za wynik sporu, stosownie do art. 98 § 1 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.

